

معاونت امور توانبخشی

**دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان
(غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی خانواده و توانخواه کم بینا و نابینا)**

دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان
(غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی خانواده و توانخواه کم بینا و نابینا)
(ظرفیت ۵۰ نفر)

مقدمه

نظر به اینکه بر اساس قانون تشکیل سازمان بهزیستی و بند ۹ ماده ۲۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۸۰/۱۱/۲۷ مجلس شورای اسلامی، صدور پروانه فعالیت برای ایجاد مراکز توانبخشی با هدف گسترش و ارتقاء سطح کیفی ارائه خدمات آموزشی، توانبخشی، مراقبتی به گروه هدف در جهت نیل به توانمندسازی آنان و کاهش تصدی گری دولت، بر عهده سازمان بهزیستی کشور می باشد، این دستورالعمل در اجراء قوانین فوق، با هم اندیشی متخصصان و کارشناسان مرتبط در سازمان بهزیستی کشور، بهزیستی استان ها، انجمن مراکز غیردولتی توانبخشی و انجمن های علمی، در سال ۱۳۹۶ بازنگری و تنظیم شده و پس از تصویب در شورای مدیران حوزه توانبخشی، به منظور اجراء ابلاغ می گردد.

ماده ۱

تعاریف

۱-۱- تعریف نابینا

نابینا به فردی اطلاق می شود که حدت بینایی او در چشم بهتر با بهترین اصلاح توسط عدسی های تصحیح کننده به میزان کمتر از ۲۰/۲۰۰ یا کمتر از ۰/۱ و یا میدان دید کمتر از ۲۰ درجه باشد یا به عبارت دیگر حوزه دید او چنان محدود باشد که نتواند اجسام را در بیش از زاویه ۲۰ درجه ببیند.

۱-۲- تعریف کم بینا

کم بینا به فردی اطلاق می شود که حدت بینایی وی در چشم بهتر با بهترین اصلاح توسط عدسی های تصحیح کننده بین ۲۰/۲۰۰ تا ۲۰/۸۰ باشد.

۱-۳- خدمات آموزشی توانبخشی خانواده و توانخواه کم بینا و نابینا

این خدمات با در نظر گرفتن مقطع سنی فرد و با هدف دست یافتن وی به استقلال نسبی طراحی و ارائه می شوند. این خدمات شامل آموزش: برقراری ارتباط با محیط و دیگران، تقویت حواس، جهت یابی و تحرک بی خطر، مهارت های فکری، مهارت های روزمره زندگی (پوشیدن لباس، غذا خوردن و...)، مهارت استفاده از وسایل کمک بینایی (بزرگ کننده های نزدیک و دور)، مهارت یادداشت برداری با بریل، مهارت استفاده از وسایل کمک آموزشی، مهارت برقراری روابط اجتماعی و استفاده از اوقات فراغت می باشند. همچنین خانواده ها به ویژه والدین، نحوه چگونگی برقراری ارتباط، پاسخگویی به نیازها، مستقل ساختن، تعلیم و تربیت، بازی، سرگرم نمودن توانخواه و شامل نمودن وی در اوقات فراغت را آموزش می بینند.

۴-۱- مرکز غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی خانواده و توانخواه کم بینا و نابینا

به مرکزی اطلاق می‌گردد که توسط افراد حقیقی و حقوقی با کسب مجوز از سازمان بهزیستی کشور (معاونت توانبخشی) تأسیس گردیده و طبق ضوابط و مقررات مندرج در این دستورالعمل، به افراد کم بینا و نابینا تا سن ۱۵ سالگی و نیز خانواده این افراد ارائه خدمت می‌نماید.

ماده ۲

شرایط تخصصی متقاضی و مسئول فنی

۲-۱- شرایط تخصصی متقاضی:

- دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی در رشته‌های پزشکی یا کارشناسی ارشد با معدل بالاتر از ۱۵ از دانشگاه‌های مورد تأیید وزارت علوم تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی در رشته بینایی‌سنجی، کاردرمانی، مشاوره و مدیریت توانبخشی، روان‌شناسی، مشاوره و علوم تربیتی با گرایش کودکان استثنایی
- رعایت شرط معدل و رشته تحصیلی مذکور در بند فوق در خصوص مقطع کارشناسی متقاضی
- سابقه کار مرتبط با توانخواهان کم بینا و نابینا حداقل به مدت ۲ سال

تبصره: برای افرادی که پیش از ابلاغ این دستورالعمل و بر مبنای مفاد دستورالعمل‌های پیشین موفق به اخذ پروانه‌های موافقت اصولی و مسئول فنی گردیده‌اند، شرایط مندرج در دستورالعمل‌های زمان اخذ مجوز، جاری خواهد بود.

۲-۲- شرایط تخصصی مسئول فنی:

- دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی در رشته‌های پزشکی یا کارشناسی با معدل بالاتر از ۱۵ از دانشگاه‌های مورد تأیید وزارت علوم تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی در رشته بینایی‌سنجی، کاردرمانی، مشاوره و مدیریت توانبخشی، روان‌شناسی، مشاوره و علوم تربیتی با گرایش کودکان استثنایی؛
- سابقه کار مرتبط با توانخواهان کم بینا و نابینا حداقل به مدت ۲ سال

ماده ۳

ضوابط پذیرش و شرایط ترخیص

۳-۱- ضوابط پذیرش

پذیرش در این مرکز با توجه به تعاریف بند ۱-۱ و ۱-۲ این دستورالعمل، از سن شیرخوارگی تا سن ۱۵ سالگی، به صورت مختلط (دختر و پسر) و در صورت لزوم همراه با والدین، امکان پذیر است.

تبصره: ارائه خدمات آموزشی توانبخشی به توانخواهان در نوبت مخالف مهد و یا مدرسه بلامانع است.

۲-۳- شرایط ترخیص

توانخواهانی که در این مراکز پذیرش می‌شوند پس از کسب آموزش‌ها و مهارت‌های لازم برای انطباق با محیط، ورود به مهد و یا سایر مکان‌های آموزشی؛ ترخیص خواهند گردید. حداکثر سن افراد خدمت گیرنده از مرکز ۱۵ سال تمام تعیین می‌گردد.

ماده ۴

فرایند ارائه خدمات در مرکز

پس از طی مراحل پذیرش، فرایند ارائه خدمات در مرکز به ترتیب ذیل صورت می‌پذیرد:

- ارزیابی تخصصی اولیه توسط اعضای تیم تخصصی و با همراهی والدین
- تشکیل پرونده تخصصی (درمانی - توانبخشی، آموزشی و حمایتی)
- تعیین اهداف توانبخشی فرد، به‌منظور توانمندسازی، جبران محدودیت‌های عملکردی و دستیابی وی به سطح بالاتری از مشارکت در زندگی فردی و اجتماعی و نهایتاً افزایش کیفیت زندگی؛ در یک بازه زمانی مشخص - توسط تیم تخصصی - در جلسه گروهی
- تدوین و طراحی برنامه توانبخشی، منطبق با اهداف فوق و با مشخص شدن شرح وظایف هریک از اعضای تیم
- اجرای برنامه توانبخشی و ثبت کلیه اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات پیگیری در پرونده تخصصی
- آموزش خانواده‌ها
- برگزاری جلسات Case Conference به‌صورت حداقل هر چهار ماه یک‌بار - با حضور کلیه افراد تیم توانبخشی - و بررسی نتایج ارزیابی‌های دوره‌ای، به‌منظور مشخص شدن وضعیت پیشرفت و یا پسرفت فرد در روند توانبخشی و باز تعریف برنامه فوق در صورت پسرفت فرد
- ضبط و ذخیره فیلم جلسات ارزیابی‌های اولیه و دوره ای (هر ۶ ماه) به صورت الکترونیک (لوح فشرده، هارد و ...) برای مشخص شدن روند توانبخشی فرد
- برنامه‌ریزی ترخیص برای توانخواهانی که روند فوق را با موفقیت طی نموده‌اند، شامل: آماده‌سازی فرد و خانواده و ارائه برنامه پیگیری برای دستیابی به سطوح بالاتر

ماده ۵

خدمات آموزشی و توانبخشی

- آموزش مهارت‌های زندگی و فعالیت‌های روزمره
- آموزش‌های تحرک و جهت‌یابی
- آموزش استفاده از وسایل کمک بینایی
- تمرینات بینایی در اتاق تاریک
- بسط و گسترش فرآیند یاددهی - یادگیری از طریق تقویت دیگر حواس
- پرورش درک و نگرش صحیح توانخواهان نسبت به توانایی‌ها و محدودیت‌های خود
- پرورش کنجکاوی، تفکر خلاق و اعتمادبه‌نفس توانخواهان از طریق بازی‌های مناسب‌سازی شده

- شعرخوانی توأم با موسیقی، نمایش خلاق، قصه خوانی، کاردستی، نقاشی
- مشاهده در محیط، گردش علمی
- بحث و گفتگو
- فراهم آوردن زمینه مناسب زبان آموزی
- آشنایی با مفاهیم علوم مختلف مانند ریاضی
- فراگیری آداب اجتماعی و اخلاقی
- آموزش نرم افزارها و فناوری های نوین کمک توانبخشی
- ارائه مشاوره به خانواده در زمینه رفع مشکلات توانخواه در خانه و جامعه
- آماده سازی توانخواهان برای ورود به سطوح بالاتر با اتکا به تجارب کسب شده
- تقویت مهارت های اجتماعی اعم از مشارکت در فعالیت های گروهی و رعایت قوانین
- پرورش توانایی های جسمی حرکتی و هماهنگی بین حرکات و اندام ها
- اجرای مقدمات بریل آموزی
- معاینات دوره ای توانخواهان توسط کارشناس بینایی سنجی مرکز (حتی توانخواهان کم بینایی که تحت نظر چشم پزشک قرار دارند).

تبصره ۱: پیش بینی فعالیت های متناسب با مقطع سنی و سطوح ارزیابی توانخواهان و نیز رعایت موارد ایمنی جنسی توانخواهان، ضروری است.

تبصره ۲: ساعت فعالیت در این مراکز ساعت ۸ صبح الی ۱۳ و روزهای پنجشنبه از ساعت ۸ صبح الی ۱۲ می باشد.

تبصره ۳: این مراکز در صورت نیاز و با هماهنگی سازمان بهزیستی می توانند در نوبت بعدازظهر نیز ارائه خدمت نمایند. ساعت کار در نوبت بعدازظهر از ساعت ۱۳ تا ۱۸ می باشد.

تبصره ۴: فعالیت بعدازظهر مراکز می تواند ادامه فعالیت نوبت صبح و یا فعالیتی با موضوع فعالیت های صبح و با مجوز سازمان های ذی ربط باشد.

تبصره ۵: در صورت وجود ظرفیت خالی یارانه ای در نوبت صبح، مرکز می تواند با رعایت کلیه ضوابط و مقررات و ساعات کاری حاکم بر نوبت صبح، نسبت به پذیرش فرد یارانه بگیر در نوبت بعدازظهر اقدام نماید.

تبصره ۶: یارانه کامل در همراه (در صورت تأمین از سوی سازمان) به ازای حداقل حضور ۱۰ روزه و برخورداری توانخواه و یا خانواده وی، از خدمات مرکز، تعلق خواهد گرفت.

تبصره ۷: ارائه خدمات تخصصی توانبخشی تکمیلی در منزل (مطابق شیوه نامه ابلاغی) امکان پذیر است.

تبصره ۸: ارائه میان وعده با کیفیت (مطابق شیوه نامه ابلاغی از سوی سازمان) به همه خدمت گیرندگان شیفیت صبح و عصر و سرو ناهار برای توانخواهانی که هنگام ظهر در مرکز حضور دارند، الزامی است.

ماده ۶

نیروی انسانی

۱-۶- نیروی انسانی تخصصی

- مسئول فنی و مسئول امور آموزش: به صورت تمام وقت
- کارشناس روانشناسی (با گرایش کودکان استثنایی): یک نفر دو روز در هفته
- کارشناس کاردرمانی: یک نفر حسب نیاز
- کارشناس گفتاردرمانی: یک نفر حسب نیاز

- مربی آموزشی با تحصیلات حداقل لیسانس: یک نفر به ازای هر ۸ توانخواه به صورت تمام وقت
- مربی امور هنری، ورزشی و بازی: دو روز در هفته
- کارشناس بینایی سنجی: به صورت دوره ای (حداقل هر ۴ ماه یک بار)

تبصره ۱: هریک از نیروی انسانی تخصصی (به غیر از مربی آموزشی) در صورت انطباق شرایط با مسئول فنی، می تواند به عنوان مسئول فنی معرفی شود.

تبصره ۲: مربیان آموزشی در صورت گذراندن دوره هنری و ورزشی مصوب سازمان بهزیستی کشور می توانند به طور همزمان به عنوان مربی هنری و ورزشی انجام وظیفه نمایند.

۶-۲ - نیروی انسانی غیر تخصصی

- آشپز یک نفر (در صورت عقد قرارداد با شرکت های تهیه غذا، نیازی به بکارگیری آشپز وجود ندارد)
- کمک مربی با تحصیلات پایان دوره راهنمایی یا بالاتر: ۲ نفر

تبصره ۱: تعداد کارکنان پیشنهادی در این دستورالعمل مربوط به مرکز با ظرفیت ۵۰ نفر بوده و لذا در مراکز با ظرفیت بالاتر باید به نسبت تعداد نیروی انسانی مشخص گردد.

تبصره ۲: کلیه کارکنان هر مرکز موظف به شرکت در دوره های آموزشی مرتبط که از سوی سازمان بهزیستی کشور مشخص می شود خواهند بود.

ماده ۷

شرح وظایف نیروی انسانی

۷-۱ - مسئول فنی و مسئول امور آموزش

- شناخت ظرفیت های عاطفی و اجتماعی خانواده ها و توانخواهان
- تدوین برنامه آموزشی توانخواهان با مشارکت کارشناسان مرکز و خانواده ها
- نظارت و پیگیری در زمینه امور محوله (مطابق موارد مندرج در دستورالعمل عمومی)

۷-۲ - کارشناس روانشناسی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از توانخواهان دریافت کننده خدمت
- ثبت گزارش ها و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی روانی فرد از لحاظ شناختی، عاطفی از طریق اجرای آزمون و مصاحبه
- آماده کردن توانخواهان و خانواده ها و جلب همراهی ایشان برای آموزش
- مشاوره با توانخواهان و خانواده های ایشان
- ارجاع خانواده ها برای مشاوره ژنتیک به سازمان بهزیستی

- انتقال تجارب خانواده های موفق به سایر خانواده ها از طریق برگزاری جلسات مشترک
- طراحی بازی ها و یا فعالیت هایی که با توجه به ویژگی های عاطفی و شناختی گروه هدف، در زمینه آموزش و توانبخشی توانخواهان، تسهیل کننده باشند
- انطباق محتوای آموزشی با شرایط و محدودیت های توانخواهان
- هدایت و ارجاع خانواده های توانخواهان به مراکز مشاوره ژنتیک تحت نظارت سازمان (از طریق ارائه معرفی نامه به خانواده ها برای برخورداری از خدمت ویزیت ژنتیک به صورت رایگان)
- هدایت و ارجاع خانواده های کودکان واجد شرایط و در سنین پیش دبستانی، برای حضور در مهد و یا کلاس های پیش دبستانی و دریافت خدمات (یک روز در هفته) مطابق شیوه نامه ابلاغی

۳-۷- کارشناس کاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از توانخواهان دریافت کننده خدمت
- ثبت گزارش ها و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی حسی و حرکتی و تعیین پیش آگهی، هدف و برنامه درمانی، ثبت دقیق جلسات درمانی و ارزشیابی دوره ای توانخواهان
- تشکیل جلسات توانبخشی برای توانخواهان نیازمند به خدمات
- بهبود توانایی های حسی حرکتی
- بازآموزی مهارت های مورد نیاز برای انجام فعالیت های روزمره مانند نظافت شخصی، آماده کردن غذا، ...
- مشاوره و ان جام اقدامات و تمهیدات لازم جهت انطباق فرد با وضعیت جدید در محل زندگی
- اقدامات کاردرمانی ذهنی برای پرورش و تقویت توانایی های پایه شناختی
- آموزش استراتژی های جبرانی در انجام فعالیت ها
- آموزش به خانواده به منظور پیگیری اقدامات توانبخشی در منزل

۴-۷- کارشناس گفتاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از توانخواهان دریافت کننده خدمت
- ثبت گزارش ها و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی و تعیین پیش آگهی، هدف و برنامه درمانی
- ثبت دقیق جلسات درمانی و ارزشیابی دوره ای توانخواهان
- ارزیابی حواس، ارزیابی ویژگی های ساختاری عملکردی منطقه دهانی، ارزیابی ویژگی های رفتاری، مهارت های دیداری و شنیداری و ویژگی های شناختی، ویژگی های زبانی و گفتاری و رفع اختلالات موجود در زمینه های مذکور جهت زبان آموزی و تسهیل گفتار
- ارائه خدمات مرتبط با رفع مشکلات تنفسی، بلع و کنترل آبریزش دهان

۵-۷- مربی آموزشی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- اجرای برنامه‌های آموزشی ارائه‌شده توسط مسئول امور آموزش در جهت رشد مهارت‌های شناختی و عاطفی و حرکتی توانخواهان، یافتن وسایل و مکان‌ها، جابجایی بی‌خطر
- تشویق فرد به استفاده از حواس و حرکت با کمک اسباب‌بازی‌ها و سایر وسایل
- آموزش مهارت‌های زندگی، اجتماعی شدن، بریل آموزی و
- ارزیابی برنامه‌های آموزشی در طول مدت آموزش
- حضور در دوره‌های آموزشی مرتبط با حوزه فعالیت به تشخیص مدیر

۶-۷ - کمک‌مربی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارائه خدمات مورد نیاز به توانخواهان
- کمک به اجرای فعالیت‌های آموزشی و تسهیل آموزش‌های انفرادی

۷-۷ - مربی امور هنری، ورزشی و بازی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- طراحی و اجرای فعالیت‌های هنری در قالب‌های مختلف جهت تقویت مهارت‌های ارتباطی توانخواهان و افزایش سطح اعتماد به نفس
- برنامه‌ریزی جهت بازپروری حرکتی، تقویت حواس و قوای جسمی توانخواهان و انجام هدفمند فعالیت‌های متنوع
- طراحی بازی‌هایی با هدف تسهیل فرایند آموزش و توانبخشی توانخواهان

۸-۷ - کارشناس بینایی‌سنجی

- آموزش چگونگی استفاده از باقیمانده بینایی
- تجویز و آموزش نحوه استفاده از وسایل کمک بینایی به توانخواهان کم بینا و خانواده ایشان (انواع وسایل کمک بینایی نظیر بزرگ کننده‌های دید نزدیک یا دور، بزرگ کننده‌های ویدئویی و انواع تلسکوپ‌ها)
- معاینات دوره‌ای توانخواهان
- ارائه مشاوره تخصصی به توانخواهان و خانواده‌ها

ماده ۸

فضای فیزیکی

- فضای سرانه آموزشی برای هر توانخواه ۲ متر
- اتاق روان‌شناس، مسئول فنی و مسئول امور آموزش، بینایی‌سنج با مساحت حداقل ۱۲ مترمربع
- اتاق تاریک حداقل ۹ متر مربع
- اتاق کاردرمانی (رشد) حداقل ۱۲ متر مربع
- فضای مناسب برای فعالیت‌های هنری و ورزشی

- فضای مناسب استقرار و آموزش والدین
- حیاط با فضای بازی مناسب‌سازی شده و مجهز به وسایل بازی مانند تاب، سرسره، الاکلنگ و...
- سرویس بهداشتی معمولی و مخصوص کودک هر کدام یک عدد

ماده ۹

تجهیزات و لوازم تخصصی

۹-۱- تجهیزات آموزشی و توانبخشی:

- وسایل تقویت حس شنوایی مانند انواع اسباب‌بازی‌های صوتی (صدادار)، نوار کلیه اصوات موجود در طبیعت (اصوات وسایل نقلیه، اصوات ریتم دار، اصوات زیر، بم، بلند، آرام و...)
- وسایل تقویت حس لامسه مانند کارت‌های آموزشی، ماکت‌های سه‌بعدی (صورت، میوه‌ها، حیوانات، اندام‌های بدن و...) وسایل تشخیص بافت، جنس اشیاء (چوبی، فلزی، پارچه‌ای و حالاتی چون نرمی، زبری، نازکی و...) اشکال مختلف هندسی در ابعاد مختلف، خمیرهای بازی
- وسایل تقویت حس بویایی و چشایی: کلیه مواد بودار طبیعی با مزه اصلی که در طبیعت موجود است مانند انواع میوه‌ها، مواد شیمیایی بودار، مواد طبیعی معطر مانند ادویه‌جات، انواع گل‌های معطر، انواع مواد مزه دار جهت تشخیص مزه‌های ترشی، شوری، تلخی، تندی و گسی
- وسایل سمعی و بصری جهت آموزش کودک و خانواده
- وسایل اتاق تاریک شامل میز نور، انواع چراغ‌قوه، انواع وسایل تحریک بینایی، عینک محافظ چشم مربی، آینه،
- کتاب‌های کودکان (اعم از لمسی و غیر لمسی)
- لوح فشرده (ترانه‌ها و داستان‌های کودکان)
- وایت برد جهت نصب پازل‌های آموزشی
- بازی‌های حافظه
- سایر وسایل آموزشی بر اساس نظر روانشناس
- عصای سفید
- وسایل ورزشی (دیوار تعادل متناسب با سن کودک، توپ، طناب و...)
- اسباب‌بازی‌های آموزشی نظیر لگو در اندازه‌های مختلف، وسایلی جهت آموزش ضخامت، جنس، کمیت‌ها، رنگ و سایر مفاهیم از طریق بکارگیری سایر حواس، سرسره، تاب، عروسک، ماشین، الاکلنگ، چرخ و فلک، حوضچه پلاستیکی شنی و حوضچه پلاستیکی آبی جهت تابستان و سایر وسایل براساس نظر کارکنان تخصصی

۹-۱- تجهیزات هنری، ورزشی و بازی